อธิบายเครื่องบูชา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

พระโสภณอักษรกิจ พิมพ์ช่วยในงานยืนชิงช้า

มหาอำมาตย์ตรี พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (ผ่อง โชติกะพุกกณะ)

เจ้ากรมท่าซ้าย กระทรวงมหาดไทย

เมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๗๓

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

หนังสืออธิบายเครื่องบูชานี้ สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์ไว้แต่เมื่อเข้าพรรษาพุทธศักราช ๒๔๗๑ ทรงเลือกฉบับประทานมาให้พิมพ์แจกคราวนี้เหมาะแก่บุคคล เพราะมีความกล่าวอ้างถึงวิธีคุมโต๊ะจีน เลือกสรรลายเปนชุดเดียวกัน แลมีรูปแบบโต๊ะชุด กิมตึ้ง ซึ่งเจ๊สัวพุกได้สั่งเข้ามาถึงในปลายรัชการที่ ๔ ๆ ท่านเจ๊สัวพุกผู้บู๊ (พ.ศ. ๒๓๕๗—๒๔๒๑) นี้เปนต้นสกุลโชติกพุกกณะ ได้รับพระราชทานฐานันดรยศเปน พระยาโชฎึกราชเศรษฐี เมื่อปีระกาเบญจศก พ.ศ. ๒๔๓๖ ในรัชการที่ ๕ แลโปรดเกล้า ๆ ให้ยืนชิงช้าเมื่อปีฉลูนพศก พ.ศ. ๒๔๒๐ ๆ พระยาโชฎึกราชเศรษฐีฮวด (พ.ศ. ๒๔๐๒—๒๔๕๗) ผู้บิดา ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรในรัชการที่ ๖ เมื่อปีกุรตรีศก พ.ศ. ๒๔๕๔ แลพระยาโชฎึกราชเศรษฐี ผ่อง ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเมื่อปีกลาย ในรัชการที่ ๗ แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ตรัสเลือกเอาเปนพระยาคนทรงพระเปนเจ้า ในพระราชพิธีตรียัมปาวาย ให้ยืนชิงช้าเมื่อปีมเมียโทศก พ.ศ. ๒๔๗๓ นี้เปนเกียรติยศแก่สกุลตนที่ได้สืบตำแหน่ง พระยาโชฎึกราชเศรษฐี ถึงสามชั่วคนในสกุลเดียวโดยลำดับกันทั้ง ๓ รัชการ ควรที่ญาติมิตรจะพลอยยินดีตามแลตำแหน่งโชฎึกราชเศรษฐีเจ้ากรมท่าซ้ายนี้ มีมาในทำเนียบศักดินาพลเรือนกรุงศรีอยุทธยา แต่ พ.ศ. ๑๙๙๗ เปนตำแหน่งโบราณล่วงมาได้ถึง ๔๗๖ ปี ยังไม่ปรากฏว่ามีในสกุลใดถึงสามชั่วคน แลที่ได้เห็นปานดังนี้

เพราะฐานะมั่นคงในเศรษฐกิจบำรุงการค้าขาย แลทำภาษีอากรประมูล
พระราชทรัพย์แผ่นดินทวีขึ้นมากหลายตลอดมาทั้งสามคน แลมีวิริยะภักดิ์
ในน่าที่ราชการโดยตำแหน่งแห่งสกุลโชติกพุกกณะนี้ จัดเปนมงคลยิ่งอีก
ด้วย ฯ ประการหนึ่งพระยาโชฎึกราชเศรษฐี ผ่อง ผู้นี้สืบเชื้อสายทาง
มารดาจากสกุลพระยาพิศณย์ ยิ้ม ผู้เปนตา ซึ่งข้าพเจ้าเห็นควรยกขึ้น
บันทึกไว้ว่าเปนพ่อค้าไทคนแรกผู้มีเรือกำปั่นไฟ ชื่อเรือเจ้าพระยา เดิร
ค้าในระวางสิงคโปร์กับบางกอก ตลอดรัชการที่ ๔ ได้ฉลองพระเดช
พระคุณเปนกำลังเดิรส่งไปรษณีย์ของหลวง แม สินค้าบันทุกเต็มระวาง
เรือแล้ว จะต้องรอพระราชหัถไปต่างประเทศ ก็ทำได้สมพระราชประสงค์
แลสกุลทั้งสองฝ่ายมีความจงรักภักดีในพระบาทสมเด็จพระมหากษัตริเจ้า
แลพระราชวงศ์นี้เปนอาจิณมิได้ท้อถอย จึงเปนเหตุนำความเจริญมาแก่
วงศ์สกุลเหนปรากฏปานนี้ ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดีฉันทมิตรแลผู้
เกี่ยวดองกับพระยาโชฎึกราชเศรษฐี ที่ได้โอกาศฉลองพระเดชพระคุณยืน
ชิงช้าจำเริญรอยท้าวปู่ แลรับตำแหน่งกรมท่าซ้ายสืบปู่แลบิดาเปนเกียรติ
คุณความดีสำหรับสกุลได้เจริญยิ่ง ๆ เทอญ ฯ

กรมวิโรจน์

สารบารพ์

รายนามผู้ยืนชิงช้า	หน้า (๑)
อธิบายเครื่องบูชา	,, ๑
เครื่องบูชาอย่างไทย	,, ๒
เครื่องทองทิศของหลวง	,, ๒
เครื่องทองห้าของหลวง	,, ๓
เครื่องทองน้อย	,, ๓
กระบะเครื่องนมัสการ	,, ๓
กระบะเครื่องห้า	,, ๓
กระบะบูชาวิปัสนาอย่างมีเชิง	,, ๔
กระบะบูชาอย่างไม่มีเชิง	,, ๔
เครื่องบูชาอย่างม้าหมู่	,, ๔
ลายฮ่อเครื่องแต่งเรือน	,, ๔
ลายฮ่อเขียนผนังโบสถ์	,, ๕
ม้าหมู่ในพระอุโบสถวัดพระเชตุพน	,, ๕
หลักเครื่องบูชามาหมู่	,, ๖
เครื่องบูชาอย่างโต๊ะจีน	,, ๗
เครื่องโต๊ะบูชาตามแบบจีน	,, ๗
เครื่องโต๊ะบูชาอย่างจีนซึ่งมาจัดแปลงเป็นอย่างไทย	,, ๗
แหล่เครื่องเล่นเทศน์มหาชาติว่าด้วยเครื่องโต๊ะบูชา	,, ๑๐
โต๊ะกิมตึ้ง	,, ๑๒
โต๊ะเครื่องบูชาอย่างใหญ่ แบบหลวงในรัชกาลที่ ๕	,, ๑๒
การจัดโต๊ะบูชา	,, ๑๒
ชื่นหลักโต๊ะบูชา	,, ๑๓

รายนามพระยาผู้ยืนชิงช้า

ในรัชชกาลที่ ๕

๑ ปีมะโรง สัมฤทธิศก พุทธศักราช ๒๔๑๑ พระยาสีหราชเดโช ไชย (พิน)

๒ ปีมะเส็ง เอกศก พุทธศักราช ๒๔๑๒ พระยาสีหราชฤทธิไกร (บัว)

๓ ปีมะเมีย โทศก พุทธศักราช ๒๔๑๓ พระยาราชสุภาวดี (เพ็ง เพ็ญกูล) ภายหลังเป็นเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง

๔ ปีมะแม ตรีศก พุทธศักราช ๒๔๑๔ พระยามหาอำมาตยาธิบดี (มั่ง ศนิธรัตน์) ภายหลังเป็นเจ้าพระยาธรรมาธิกรณ์

๕ ปีวอก จัตวาศก พุทธศักราช ๒๔๑๕ พระยามหาอำมาตยาธิบดี (ชื่น กัลยาณมิตร)

๖ ปีระกา เบ็ญจศก พุทธศักราช ๒๔๑๖ พระยาธรรมสารนิติ (พลับ อมาตยกุล)

๗ ปีจอ ฉศก พุทธศักราช ๒๔๑๗ พระยาราชวรานุกูล (บุญรอด กัลยาณมิตร) ภายหลังเป็นเจ้าพระยารัตนบดินทร์

๘ ปีกุน สัปตะศก พุทธศักราช ๒๔๑๘ พระยากสาปนกิจโกศล (โหมด อมาตยกุล)

๙ ปีชวด อัฐศก พุทธศักราช ๒๔๑๙ พระยาศรีสิงหเทพ (หรุ่น ศรีเพ็ญ) ภายหลังเป็นพระยามหาอำมาตยาธิบดี

๑๐ ปีฉลู นพศก พุทธศักราช ๒๔๒๐ พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (พุก โชติกะพุกกณะ)

๑๑ ปีขาล สัมฤทธิศก พุทธศักราช ๒๔๒๑ พระยาจ่าแสนบดี (เดช)

๑๒ ปีเถาะ เอกศก พุทธศักราช ๒๔๒๒ พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร (เผือก เศวตนันทน์) ภายหลังเป็นพระยามหานิเวศนานุรักษ์

๑๓ ปีมะโรง โทศก พุทธศักราช ๒๔๒๓ พระยานานาพิธภาษี (โต บุนนาค)

๑๔ ปีมะเส็ง ตรีศก พุทธศักราช ๒๔๒๔ พระยารัตนโกษา (จีน จารุจินดา) ภายหลังเป็นพระยาเพชรพิไชย

๑๕ ปีมะเมีย จัตวาศก พุทธศักราช ๒๔๒๕ พระยาราชวรานุกูล (เวก บุณยรัตพันธุ์) ภายหลังเป็นเจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช

๑๖ ปีมะแม เบญจศก พุทธศักราช ๒๔๒๖ พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (เสถียร โชติกะเสถียร)

๑๗ ปีวอก ฉศก พุทธศักราช ๒๔๒๗ พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชื่น บุนนาค)

๑๘ ปีระกา สัปตศก พุทธศักราช ๒๔๒๘ พระยาอนุชิตชาญไชย (พึ่ง สุวรรณทัต)

๑๙ ปีจอ อัฐศก พุทธศักราช ๒๔๒๙ พระยามณเฑียรบาล (คง สโรบล)

๒๐ ปีกุน นพศก พุทธศักราช ๒๔๓๐ พระยาธรรมสารนิติ (ตาด อมาตยกุล)

๒๑ ปีชวด สัมฤทธิศก พุทธศักราช ๒๔๓๑ พระยาเกษตรรักษา (นิล กมลานนท์)

๒๒ ปีฉลู เอกศก พุทธศักราช ๒๔๓๒ พระยาอิศรานุภาพ (เอี่ยม บุนนาค)

๒๓ ปีขาล โทศก พุทธศักราช ๒๔๓๓ พระยามหามนตรี (เวก ยมาภัย) ภายหลังเป็นพระยาอภัยรณฤทธิ์

๒๔ ปีเถาะ ตรีศก พุทธศักราช ๒๔๓๔ พระยาสีหราชเดโชไชย (โต บุนนาค) ภายหลังเป็นเจ้าพระยาสุรวงศวัฒนศักดิ์

๒๕ ปีมะโรง จัตวาศก พุทธศักราช ๒๔๓๕ พระยาพิไชยบุรินทรา (ฉ่ำ บุนนาค) ภายหลังเป็นพระยากลาโหมราชเสนา

๒๖ ปีมะเส็ง เบ็ญจศก พุทธศักราช ๒๔๓๖ พระยาไกรโกษา (เทศ ภูมิรัตน)

๒๗ ปีมะเมีย ฉศก พุทธศักราช ๒๔๓๗ พระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ (ม. ร. ว. หลาน กุญชร ณอยุธยา) ภายหลังเป็นเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์

๒๘ ปีมะแม สัปตะศก พุทธศักราช ๒๔๓๘ พระยาวุฒิการบดี (ม. ร. ว. คลี่ สุทัศน์ ณอยุธยา) ภายหลังเป็นเจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร

๒๙ ปีวอก อัฐศก พุทธศักราช ๒๔๓๙ พระยาราชวรานุกูล (อ่วม)

๓๐ ปีระกา นพศก พุทธศักราช ๒๔๔๐ พระยาศรีพิพัฒน์ (หงส์ สุจริตกุล) ภายหลังเป็นเจ้าพระยาศิริรัตนมนตรี

๓๑ ปีจอ สัมฤทธิศก พุทธศักราช ๒๔๔๑ พระยาเพ็ชร์พิไชย (สิงโต)

๓๒ ปีกุน เอกศก พุทธศักราช ๒๔๔๒ พระยาอนุชิตชาญไชย (ทองคำ สีหอุไร) ภายหลังเป็นพระยาสีหราชฤทธิไกร

๓๓ ปีชวด โทศก พุทธศักราช ๒๔๔๓ พระยาศรีสหเทพ (เส็ง วิริยะศิริ) ภายหลังเป็นพระยามหาอำมาตยาธิบดี

๓๔ ปีฉลู ตรีศก พุทธศักราช ๒๔๔๔ พระยาทิพโกษา (หมา โชติกะเสถียร)

๓๕ ปีขาล จัตวาศก พุทธศักราช ๒๔๔๕ พระยาอภัยรณฤทธิ์ (บุตร บุณยรัตพันธุ์)

๓๖ ปีเถาะ เบ็ญจศก พุทธศักราช ๒๔๔๖ พระยาเทพอรชุน (เจ็ก จารุจินดา)

๓๗ ปีมะโรง ฉศก พุทธศักราช ๒๔๔๗ พระยาอนุชิตชาญไชย (สาย สิงหเสนี)

๓๘ ปีมะเส็ง สัปตะศก พุทธศักราช ๒๔๔๘ พระยาประสิทธิ์ศัลการ (สอาด สิงหเสนี) ภายหลังเป็นพระยาสิงหเสนี

๓๙ ปีมะเมีย นพศก พุทธศักราช ๒๔๔๙ พระยาบำเรอภักดี (เจิม อมาตยกุล) ภายหลังเป็นพระยาเพ็ชร์พิไชย

๔๐ ปีมะแม นพศก พุทธศักราช ๒๔๕๐ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง (ม.ร.ว. ลบ สุทัศน์ ณอยุธยา) ภายหลังเป็นเจ้าพระยาอภัยราชา

๔๑ ปีวอก สัมฤทธิศก พุทธศักราช ๒๔๕๑ พระยาสีหราชเดโชไชย (ม.ร.ว. อรุณ ฉัตรกุล ณอยุธยา) ภายหลังเป็นเจ้าพระยาบดินทรเดชานุชิต

๔๒ ปีระกา เอกศก พุทธศักราช ๒๔๕๒ พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว. เปีย มาลากุล ณอยุธยา) ภายหลังเป็นเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

ในรัชชกาลที่ ๖

๑ ปีจอ โทศก พุทธศักราช ๒๔๕๓ พระยาไพบูลยสมบัติ (เดช บุนนาค)

๒ ปีกุน ตรีศก พุทธศักราช ๒๔๕๔ พระยามหานิเวศนานุรักษ์ (กระจ่าง บุรณศิริ)

๓ ปีชวด จัตวาศก พุทธศักราช ๒๔๕๕ พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร (ม.ร.ว. บุ้ม มาลากุล ณอยุธยา) ภายหลังเป็นเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี

๔ ปีฉลู เบญจศก พุทธศักราช ๒๔๕๖ พระยาเวียงในนฤบาล (เจ็ก เกตุทัต)

๕ ปีขาล ฉศก พุทธศักราช ๒๔๕๗ พระยาศรีวรวงศ์ (ม.ร.ว. จิตร สุทัศน์ ณอยุธยา)

๖ ปีเถาะ สัปตะศก พุทธศักราช ๒๔๕๗ พระยาราชนกูล (อวบ เปาโรหิตย์)

๗ ปีมะโรง อัฐศก พุทธศักราช ๒๔๕๘ พระยาอภัยรณฤทธิ์ (เชย ยมาภัย) ภายหลังเป็นพระยายมาภัยพงศ์พิพัฒน์

๘ ปีมะเส็ง นพศก พุทธศักราช ๒๔๖๐ พระยาสีหราชเดโชไชย (แย้ม ณนคร) ภายหลังเป็นเจ้าพระยาบดินทรเดชานุชิต

๙ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก พุทธศักราช ๒๔๖๑ พระยาวรพงศ์พิพัฒน์ ม.ร.ว. เย็น อิศรเสนา ณอยุธยา) ภายหลังเป็นเจ้าพระยา

๑๐ ปีมะแม เอกศก พุทธศักราช ๒๔๖๒ พระยาธรรมจรรยานุกูล มนตรี (ทองดี โชติกะเสถียร)

๑๑ ปีวอก โทศก พุทธศักราช ๒๔๖๓ พระยาญาณประกาศ (เลื่อน ศุภศิริวัฒน์)

๑๒ ปีระกา ตรีศก พุทธศักราช ๒๔๖๔ พระยาศรีธรรมาธิราช (เจิม บุณยรัตพันธ์)

๑๓ ปีจอ จัตวาศก พุทธศักราช ๒๔๖๕ พระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร (ม.ร.ว. สิทธิ์ สุทัศน์ ณอยุธยา)

๑๔ ปีกุน เบ็ญจศก พุทธศักราช ๒๔๖๖ พระยานรเนติบัญชากิจ (ถัด เศรษฐบุตร)

๑๕ ปีชวด ฉศก พุทธศักราช ๒๔๖๗ พระยาสุวรรณศิริ (ทองดี สุวรรณศิริ)

ในรัชชกาลปัจจุบันนี้

๑ ปีฉลู สัปตะศก พุทธศักราช ๒๔๖๙ พระยาบำเรอบริรักษ์ (สาย ณมหาไชย)

๒ ปีขาล อัฐศก พุทธศักราช ๒๔๖๙ พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์)

๓ ปีเถาะ นพศก พุทธศักราช ๒๔๗๐ พระยาอิศรพัลลภ (สนิท จารุจินดา) ต่อมาเป็นพระยาบำเรอภักดิ์

๔ ปีมะโรง สัมฤทธิศก พุทธศักราช ๒๔๗๑ พระยากดาโหม ราชเสนา (เด็ก ปาณิกบุตร)

๕ ปีมะเส็ง เอกศก พุทธศักราช ๒๔๗๒ พระยามโหสถศรีพิพัฒน์ (เชิญ ปริชญานนท์)

๖ ปีมะเมีย โทศก พุทธศักราช ๒๔๗๓ พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (ผ่อง โชติกะพุกกณะ)

อธิบายเครื่องบูชา

เครื่องบูชาของไทย ถ้าว่าตามแบบแผนใช้ของ ๔ สิ่งเป็นสำคัญ คือเทียน ๑ ธูป ๑ เข้าตอก ๑ ดอกไม้ ๑ แต่ตามที่ใช้กันเป็นปกติในพื้นเมือง ไทยทางฝ่ายใต้เช่นในกรุงเทพ ฯ นี้เป็นต้น ชอบใช้แต่ดอกไม้ธูปเทียน เข้าตอกหาใคร่ใช้ไม่ ส่วนไทยทางข้างเหนือ เช่นในมณฑลพายัพชอบใช้แต่เทียนกับเข้าตอกดอกไม้ ธูปหาใช้ไม่ ที่ผิดกันเช่นนั้นสันนิษฐานว่าเดิมเห็นจะเป็นด้วยในท้องถิ่นหาของซึ่งถดเสียมิใคร่ได้สดวกเหมือน ๓ สิ่งซึ่งคงใช้อยู่ จึงมักถดเสียสิ่งหนึ่ง แล้วก็เลยติดเป็นประเพณีมา แต่เครื่องนมัสการของหลวงยังคงใช้ของ ๔ สิ่งตามแบบอยู่จนทุกวันนี้

เมื่อจะแต่งหนังสือนี้ได้ลองสืบสวนหาต้นตำรา ว่าเหตุใดจึงใช้ของ ๔ สิ่งดังกล่าวมาเป็นเครื่องบูชา จะมีมูลมาแต่ที่ไหน ได้ความว่าตามตำราพราหมณ์ในมัชฌิมประเทศแต่โบราณ มีกระบวนใช้เครื่องบูชาหลายอย่างมาก เครื่องบูชาทั้ง ๔ สิ่งที่ไทยใช้ก็มีอยู่ในตำราพราหมณ์ด้วยเหมือนกัน ถ้าจะลงเนื้อเห็นว่าไทยได้ตำราเครื่องบูชามาแต่พราหมณ์ชาวมัชฌิมประเทศก็เห็นจะพอไปได้ แต่มีข้อประหลาดน่าพิศวงอยู่อย่างหนึ่ง ที่เครื่องบูชาของชาวประเทศอื่น เช่นจีนและยี่ปุ่นก็ดี หรือที่ถือศาสนาอื่น เช่นพวกฝรั่งถือศาสนาคฤศต์อย่างลัทธิโรมันคาโธลิกก็ดี

หรือแขกถือศาสนาอิสลามก็ดี วัตถุที่ใช้เป็นเครื่องบูชาดูเป็นทำนองเดียวกันกับไทยทั้งนั้น คือ

๑ สิ่งซึ่งให้แสงสว่าง ใช้เทียนบ้าง ตะเกียงบ้าง โคมบ้าง อย่าง ๑

๒ สิ่งซึ่งเผาให้เกิดควันดับโสโครก ใช้ธูปบ้าง เนื้อไม้บ้าง และกำยานบ้าง อย่าง ๑

๓ สิ่งซึ่งให้เกิดประทินกลิ่นหอม ใช้ดอกไม้และเข้าตอกเป็นต้น อย่าง ๑

จะเกิดด้วยมูลอย่างใด จะเอาอย่างตามกันหรือว่าต่างพวกต่างคิดแต่ไปพ้องกัน เป็นประการอันใดยังค้นไม่ได้ความชัด

อธิบายเครื่องบูชาซึ่งจะแสดงในหนังสือนี้ จะว่าแต่ด้วยกระบวนแต่งตั้งเครื่องบูชา เช่นใช้เป็นแบบอยู่ในประเทศสยามทุกวันนี้ มีลักษณะต่างกันเป็น ๓ ประเภท จะเรียกตามสดวกแก่การแต่งหนังสือนี้ว่า “เครื่องบูชาอย่างไทย” ประเภท ๑ “เครื่องบูชาอย่างไทยแกมจีน” หรือ “ม้าหมู่” ประเภท ๑ “เครื่องบูชาอย่างจีนแกมไทย” หรือ “โต๊ะจีน” ประเภท ๑ แสดงอธิบายทีละประเภทต่อไป

เครื่องบูชาอย่างไทย

เครื่องบูชาอย่างไทยซึ่งใช้อยู่เป็นอย่างบริบูรณ์เต็มแบบในเวลานี้ คือ เครื่องนมัสการของหลวงอย่าง ๑ เรียกว่า “เครื่องทองทิศ” (ดูรูปที่ ๑) ซึ่งสำหรับสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงบูชาพระรัตนตรัยในงานพระราชพิธีใหญ่ มีเตียงทองตั้ง เชิงเทียนแถวหนึ่ง ๕ เชิง เชิงธูปแถวหนึ่ง ๕ เชิง พานเข้าตอกแถวหนึ่ง ๕ พาน พานดอกไม้แถวหนึ่ง ๕ พาน

รองลงมาถึงเครื่องห้า (ดูรูปที่ ๒) สำหรับสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงบูชาพระธรรมเวลาทรงสดับเทศนา มีเชิงเทียน ๒ กระถางบัวธูป ๓ กรวยบัวดอกไม้ ๕ กรวย ตั้งในพานทองลงยาราชาวดี

อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า "เครื่องทองน้อย" สำหรับสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงบูชาฉะเพาะวัตถุ เช่นพระบรมอัฐิเป็นต้น มีเชิงเทียน ๑ เชิงธูป ๑ กรวยบัวดอกไม้ ๓ กรวย ตั้งในพานทองลงยาราชาวดี (ดูรูปที่ ๓)

มีเครื่องบูชาซึ่งเป็นอย่างย่อลงมาจาก ๓ ชนิดที่กล่าวแล้วอีกหลายอย่าง จะว่าแต่ฉะเพาะซึ่งมักใช้กันชุกชุม คือ

อย่างที่ ๑ เรียกว่า "กระบะเครื่องนมัสการ" มีแต่ของหลวงสำหรับทรงบูชาพระรัตนตรัยในงานพระราชพิธีขนาดน้อย (ดูรูปที่ ๔) มีกระบะเชิง ถมยาหรือประดับมุกดี ในนั้นจัดเครื่องตั้งเหมือนอย่างเครื่องทองทิศที่ได้กล่าวมาแล้ว เป็นแต่ขนาดย่อมลง ตามวังเจ้านายผู้ใหญ่ก็ใช้อย่างนี้เป็นเครื่องทรงบูชาพระรัตนตรัยในงานต่าง ๆ เช่นของหลวงใช้เครื่องทองทิศ (บางทีกระบะอย่างนี้จะเป็นเครื่องนมัสการของเดิม เอาแบบไปขยายเป็นเครื่องทองทิศก็เป็นได้)

อย่างที่ ๒ "กระบะเครื่องห้า" มีของหลวงสำหรับบูชาพระธรรมตั้งที่เตียงพระสวด และมักใช้เป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัยเวลามีงานตามวังเจ้านายและบ้านขุนนางผู้ใหญ่ (ดูรูปที่ ๕) มีกระบะเชิง ของเจ้านาย

มักประดับมุกดีถ้วน ของชุนนางมักประดับมุกดีแกมเบือ (๑) ในนั้น แถวหน้าตั้งเชิง ๕ เชิง เป็นเชิงเทียน ๔ เชิงธูปอยู่กลาง ๑ แถวในตั้งพานดอกไม้ ๔ พาน (สันนิษฐานว่าเดิมเห็นจะเป็นพานดอกไม้ ๒ พาน เข้าดอก ๒)

อย่างที่ ๓ เป็นเครื่องบูชาอย่างน้อย มีเชิงเทียน ๑ เชิงธูป ๑ พาน หรือถ้วยใส่ดอกไม้ ๒ (สันนิษฐานว่าเดิมจะเป็นพานดอกไม้ ๑ พานเข้าดอก ๑) แต่เครื่องรองใช้ผิดกันตามชนิดบุคคล

ถ้าเป็นพระภิกษุสงฆ์ ใช้กระบะเชิงอย่างเล็ก เช่นถวายในบริขารบวชนาคและบริขารกฐิน พระมักใช้เครื่องบูชาอย่างนี้เมื่อนั่งวิปัสนา จึงเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า "เครื่องบูชาวิปัสนา" (ดูรูปที่ ๖)

ถ้าเป็นผู้มีบรรดาศักดิ์ทางฝ่ายคฤหัสถ์ เครื่องรองมักใช้พาน แต่ผู้หญิงมักชอบใช้กระบะไม่มีเชิง (ดูรูปที่ ๗)

รองลงไปจากที่กล่าวมา ก็มีแต่เทียนดอก ๑ ธูปดอก ๑ ดอกไม้ช่อ ๑ (หรือกระทง ๑) ถือไปบ้างและวางณะที่ซึ่งเขาเตรียมไว้รับในที่มีงาน

เครื่องบูชาอย่างม้าหมู่

ที่สมมติว่าเครื่องบูชาชนิดนี้เป็นอย่างไทยแกมจีนนั้น เพราะความคิดที่จัดเป็นเครื่องบูชาเป็นความคิดไทย แต่กระบวนที่จัดเอาอย่างมาจากที่จีนเขาจัดตั้งเครื่องแต่งเรือน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ลายฮ่อ" ซึ่งจีนชอบเขียนฉาก และเขียนเป็นลายแจกันและของเครื่องถ้วยชามอย่างอื่น

---

(๑) กระบะเชิงมุกดีแกมเบือของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ยังอยู่ที่เจ้าพระยาบดินทรเดชานุชิต (แย้ม ณนคร) ผู้เป็นหลาน

(ดูรูปที่ ๗) จีนเรียกว่า "ลายบักโก๊" เป็นของที่ได้เห็นกันมาในประเทศนี้เห็นจะช้านานแล้ว แต่ตามเรื่องตำนานปรากฏว่าเมื่อในรัชชกาลที่๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงสร้างสวนขวาที่ในพระบรมมหาราชวัง (ตรงบริเวณสวนศิวาลัยบัดนี้) ครั้งนั้นประจวบเวลาราชทูตไทยออกไปเมืองบักกิ่ง ไปได้เครื่องตั้งแต่งเรือนอย่างจีนเข้ามาจัดแต่งพระตำหนักที่ในสวนขวา เป็นเหตุให้เกิดนิยมกันขึ้นเป็นที่แรก ว่าเป็นของงามน่าดู ถึงเอาไปผูกเป็นลายเขียนผนังโบสถ์ แต่คิดดัดแปลงไปให้เป็นเครื่องพุทธบูชา ยังมีปรากฏอยู่ทุกวันนี้ที่พระอุโบสถวัดราชโอรส (ดูรูปที่ ๘) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างตั้งแต่ยังดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธออยู่ในรัชชกาลที่ ๒ แล้วเจ้าพระยานิกรบดินทร (โต ต้นสกุลกัลยาณมิตร) เอาอย่างมาเขียนฝาผนังพระอุโบสถวัดกัลยาณมิตร ซึ่งสร้างเมื่อในรัชชกาลที่ ๓ นั้นเป็นต้น สันนิษฐานว่าแม้ในชั้นนั้นก็ยังไม่เกิดเครื่องบูชาอย่างม้าหมู่ มาจนเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบูรณะวัดพระเชตุพน เมื่อจะฉลองวัดพระเชตุพนใน พ.ศ. ๒๓๙๑ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริโดยอนุโลมตามลายอ่อซึ่งเขียนผนังโบสถ์ดังกล่าวมาแล้ว ให้สร้างม้าหมู่ขึ้นสำหรับตั้งเครื่องบูชาหน้าพระประธานในพระอุโบสถวัดพระเชตุพน เป็นม้าหมู่ใหญ่ ๓๑ ตัว (ดูรูปที่ ๑๐) และทรงพระราชดำริให้สร้างม้าหมู่ขนาดน้อย มีม้าสำหรับตั้งเครื่องบูชาหมู่ละ ๕ ตัว ตั้งประจำพระวิหารทิศ สันนิษฐานว่าเครื่องบูชาอย่างม้าหมู่เกิดมีขึ้นด้วยพระราชดำริของพระบาท

สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งฉลองวัดพระเชตุพนเป็นเดิม แล้วผู้อื่นนิยมก็เอาแบบอย่างทำกันต่อมาจนทุกวันนี้.

เครื่องบูชาอย่างม้าหมู่ที่ใช้เวลามีการงาน ใช้เป็นที่ตั้งพระพุทธรูปประกอบกับเครื่องบูชา เช่นในงานทำบุญเรือนเป็นต้นก็ม ใช้แต่เป็นอย่างเครื่องประดับ เช่นตั้งที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่องานระดูหนาวเป็นต้นก็ม ถ้าใช้ตั้งพระพุทธรูปต้องถือว่าที่ตั้งพระเป็นสำคัญ คือจะตั้งอย่างไรให้เป็นสง่างาม เหลือที่ตั้งพระเท่าใดจึงจัดเครื่องบชาเข้าประกอบ คือเชิงเทียนและเครื่องบักดอกไม้เป็นต้น ถ้าตั้งม้าหมู่เครื่องบูชาเป็นอย่างเครื่องประดับโดยฉะเพาะมีการประกวดกัน มีเครื่องกำหนดสำหรับตัดสินว่าดีหรือเลวด้วยหลักดังอธิบายต่อไปนี้ คือ

๑ ความสอาดเป็นข้อสำคัญอย่างยิ่ง ถึงตัวม้าหมู่และเครื่องตั้งเครื่องประดับจะดีปานใด ถ้าปล่อยให้เบอนเปรอะสกกะปรก ก็อาจถูกตัดสินเป็นตกไม่ได้รางวัล เพราะความผิดของเจ้าของ

๒ ตัวม้าหมู่นั้นควรใช้ของทำประเทศนี้ ถ้ายิ่งฝีมือทำประณีต และความคิดประกอบม้าสูงต่ำให้ได้ทรวดทรงงามเพียงใด ก็ยิ่งนับว่าดีขึ้นเพียงนั้น ม้าหมู่ที่ทำมาขายแต่เมืองจีนไม่นับเข้าในองค์สำหรับตัดสินให้รางวัล เพราะเป็นของมีขายในท้องตลาดดาษดื่นนับด้วยร้อย หากเศษไม่

๓ เครื่องบูชาที่ตั้งบนม้าหมู่ จะใช้เครื่องแก้วหรือเครื่องถ้วยเครื่องโลหะ หรือทำด้วยสิ่งอันใดก็ได้ กำหนดเลือกว่าดีนั้น คือเป็นของหายากอย่าง ๑ สามารถหาของประเภทเดียวกันได้หมด ยกตัวอย่างดังเช่นว่าถ้าใช้เครื่องแก้วเจียรไนหนามขนุน ก็ให้เป็นเครื่องแก้วหนามขนุน

ได้ทั้งสิ้น หรือใช้เครื่องแก้วแดงก็ให้เป็นแก้วแดงทั้งสิ้น ดังนี้เป็นต้นอย่าง๑ สิ่งของที่ตั้งไม่ขัดกับเครื่องบูชา ยกตัวอย่างข้อห้ามดังเอาชามอ่างสำหรับล้างหน้ามาตั้ง หรือเอาคณฑีเขาทำสำหรับใส่สุรามาใช้บ็กดอกไม้ ดังนี้เป็นต้น นับว่าขัดกับเครื่องบูชาอย่าง ๑ แต่กำหนดเหล่านี้มีการผันผ่อนให้บ้าง เช่นบางทีคุมของที่หายาก ยกตัวอย่างดังคุมเครื่องแก้วเจียรในอย่างกะหลาบ่า หาเชิงเทียนแก้วอย่างนั้นไม่มี จะใช้อย่างอื่นแทนก็ไม่ติเตียน เพราะพ้นวิสัยซึ่งจะหาได้ ถ้าว่าโดยย่อเครื่องตั้งม้าหมู่นั้นถ้าเป็นของหายากและได้ครบทั้งชุดหรือโดยมากนับว่าดี

๔ กระบวนจัดตั้งของบนม้าหมู่เครื่องบูชานั้น ต้องจัดให้เห็นสง่างามแก่ตา คือได้ช่องไฟและแลเห็นของเล็กของใหญ่ได้ถนัด แม้ในเวลากลางคืนก็ให้แสงไฟเทียนที่จัดตั้ง อาจส่องกระจ่างทั่วทั้งหมู่ม้าจึงนับว่าดี ยังของซึ่งจัดในเครื่องบูชามีดอกไม้เป็นต้น ยิ่งจัดให้ประณีตงดงามก็ยิ่งดี

๕ สิ่งของสำหรับจัดตั้งเครื่องบูชาม้าหมู่นั้น ของที่เป็นหลักจะขาดไม่ได้ก็คือเทียน ธูป ดอกไม้ ๓ อย่างนี้ นอกนั้นเห็นอันใดเป็นของสมควรดังเช่นผลไม้เป็นต้นจะใช้ด้วยก็ได้ แต่มีข้อห้ามตามตำราหลวงมิให้ใช้ดอกไม้หรือผลไม้ซึ่งสาธุชนมักรังเกียจกลิ่น ยกตัวอย่างดังเช่นผลฝรั่ง ผลมะม่วง ผลจันทน์ที่สุกงอมนั้นเป็นต้น

เครื่องบูชาอย่างโต๊ะจีน

ซึ่งสมมติเรียกเครื่องบูชาอย่างนี้ว่า "จีนแกมไทย" นั้น เพราะเป็นแบบเครื่องบูชาของจีน ไทยเราเอามาคิดประกอบแก้ไขใช้ตั้งเป็นอย่าง

เครื่องบูชาไทย ไม่เหมือนกับที่จีนตั้ง จะเรียกว่าเป็นอย่างจีนหรืออย่างไทย ไม่ได้ทั้งสองสถาน จึงเรียกว่าอย่างจีนแกมไทย หรือเรียกกันว่า "เครื่องบูชาอย่างโต๊ะจีน"

เครื่องบูชาของจีนเขาใช้ตั้งบนโต๊ะ แต่เป็น ๒ อย่างต่างกัน คือ เป็นโต๊ะเครื่องบูชาอย่าง ๑ เป็นโต๊ะเครื่องเส้นอย่าง ๑ ตั้งด้วยกันบ้าง ตั้งแยกกันบ้างแล้วแต่ควรแก่การ โต๊ะเครื่องบชานั้นไทยเราเรียกว่า "โต๊ะขวางหลัง" เป็นโต๊ะแคบยาวและสูงกว่าโต๊ะเครื่องเส้น บนโต๊ะเครื่องบูชาตามแบบจีน ตั้งของ ๕ สิ่ง คือเชิงเทียนคู่ ๑ แจกันสำหรับปักดอกไม้ คู่ ๑ กระถางสำหรับเผาเครื่องหอมให้เป็นควันใบ ๑ เรียกรวมกันว่า โหงวใส่ โต๊ะเครื่องเส้นนั้นไทยเราเรียกว่า โต๊ะหน้า เป็นโต๊ะสี่เหลี่ยม เตี้ยกว่าโต๊ะขวางหลัง บนนั้นตามแบบจีน ถ้าจะใช้ในการเส้น แถวหน้าตั้งเครื่องบูชาอย่างน้อย ไทยเราเรียกว่า "เครื่องหน้า" มีเชิงเทียนคู่ ๑ ขวดใบ ๑ สำหรับปักตะเกียบเชี่ยถ่านเครื่องหอม จานเนื้อไม้ ๑ กระถางเผาเครื่องหอมใบ ๑ กลางโต๊ะตั้งเครื่องเส้นตามแต่จะจัด ข้างในตั้งกระถางธูป ไทยเราเรียกว่า "กระถางใน" ปักธูปดอกใหญ่ในนั้น สันนิษฐานว่าจะเส้นสรวงผู้ใด จุดธูปใหญ่เป็นเครื่องหมายเชิญผู้นั้นมารับเครื่องเส้น (ดูรูปที่ ๑๑) โต๊ะเครื่องเส้นมีที่ใช้อีกอย่างหนึ่งในการพระสวดมนต์ ดังเช่นพระญวนทำกงเต๊ก ตั้งฉับแลหรือพระพุทธรูป กับขวดปักดอกไม้ไว้แถวหลัง หน้าฉับแลต่อออกมาตั้ง "เครื่องหน้า" เช่นกล่าวมาแล้ว ไว้ชานโต๊ะข้างตอนหน้าสำหรับวางหนังสือสวดมนต์และเครื่อง

สำหรับพระเคาะและโขกให้เสียงเป็น สัญญา โต๊ะอย่างนี้จึงได้นามอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า “โต๊ะโขก”

โต๊ะเครื่องบูชาอย่างจีนซึ่งมาจัดแปลงเป็นอย่างไทย สืบได้ความว่าเริ่มมีขึ้นเมื่อครั้งฉลองวัดพระเชตุพนในรัชชกาลที่ ๓ เมื่อพ.ศ. ๒๓๙๑ ในคราว ๆ เดียวกับที่เกิดมีม้าหมู่ ครั้งนั้นโปรด ฯ ให้ขอแรงจีนเจ้าภาษีนายอากรและพวกพ่อค้าให้จัดโต๊ะเครื่องบูชามาตั้งเป็นเครื่องประดับในลานวัดพระเชตุพน สันนิษฐานว่าเพราะเป็นการตั้งในพิธีทางพระพุทธศาสนาไม่สมควรจะมีเครื่องเล่น พวกผู้ตั้งโต๊ะจึงเอาของอื่น ๆ ซึ่งเห็นว่าดีว่างามขึ้นตั้งกลางโต๊ะแทนเครื่องเล่น เป็นวิธีจัดโต๊ะจีนอย่างไทยเกิดขึ้นด้วยประการฉะนี้ มีจดหมายเหตุปรากฏว่าต่อมาถึงรัชชกาลที่ ๔ ในงานบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรด ฯ ให้ขอแรงพระบรมวงศานุวงศ์เจ้าภาษีนายอากรพ่อค้านายสำเภา จัดโต๊ะเครื่องบูชาเข้าไปตั้งเป็นเครื่องประดับในบริเวณ พระราชมนเทียร และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีจำนวนถึง ๑๐๐ โต๊ะ ข้อนี้ส่อให้เห็นว่าตั้งแต่งานฉลองวัดพระเชตุพนมาแล้ว คงจะเกิดนิยมเล่นเครื่องโต๊ะบูชาอย่างจีนแกมไทยเป็นอันดับมา มีจดหมายเหตุปรากฏต่อมาอีกอย่างหนึ่ง ว่าเมื่อในรัชชกาลที่ ๔ นั้น เกิดนิยมทำบุญวันเกิดเป็นการใหญ่ขึ้นในหมู่ผู้มีบรรดาศักดิ์สูง เมื่อถึงวันประสูติของเจ้านายผู้ใหญ่กดี หรือวันเกิดของขุนนางผู้ใหญ่ เช่นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เมื่อยังเป็นที่เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ เสนาบดีที่สมุหพระกลาโหมเป็นต้นก็ดี มักเชิญบรรดาผู้ที่เล่นเครื่องโต๊ะอย่างจีนให้เอา

เครื่องโต๊ะไปตั้งในงาน และของใครดีมีรางวัล ก็เกิดเป็นการประกวดกันขึ้น เช่นหาสิ่งของที่ตั้งให้เป็นลายเดียวกันหมดทั้งโต๊ะ ใคร "คุม" ได้อย่างนั้นก็นับถือกันว่าดีกว่าเพื่อน การประกวดโต๊ะเครื่องบูชากันครั้งนั้น ถึงมีผู้เอาไปแต่งเป็นแหล่เครื่องเล่นเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มหาพนไว้ดังนี้

"พราหมณ์ ดูกรมหาพราหมณ์สยามประเทศเพศผนวชชี เราจะแนะแนวนาลีศีขเรศ ที่พระชฎิลสิ้นเกศสำราญกาย ท่านจงมีมโนหมายมุ่งเขมัน ไปเถิดก็จะได้เห็นทางทุเรศระยะไพร จนกระทั่งถึงพระอาศรมศิวาลัยไทธิเบศร์ อันองค์อินทร์อมรเทเวศ แสร้งเสกสรรประสาทให้พระวิศนุกรรม์นฤมิต มีหลายอย่างช่างประดิษฐประดับไว้ทั้งแท่นที่บรรธมในประทับเล่น อีกทั้งที่นั่งเย็นประทับร้อน มีห้องหับซับซ้อนแลอาด ลออเอี่ยมโอภาสพรรณราย บัญชรเฉิดฉายลายจำหลัก พันกระจกแสงประจักษ์กระจ่างตา มีเพดานตระการผ้าระย้าย้อย อัจกลับระยับห้อยโคมหวดแขวน พื้นชาลาหน้าแน่นไปด้วยโต๊ะตั้ง ด้วนเครื่องครามงามสะพรั่งพะพรายตา มีหลายอย่างต่างภาษามาแต่นอก เหลือแล้วที่เราจะเล่าบอกบรรยาย เป็นชุดชุดสุดที่จะอธิบายให้ถี่ถ้วน เชี่ยงไช่ช่อจีนญวนกระบวรลาย พร้อมสะพรั่งตั้งถวายพระชินวงศ์ บรรเจิดจริงยิ่งยงถ้วนอย่างดี พราหมณ์เอ่ย พรรณโต๊ะถ้วนลายผักชีตั้งโรยหน้า ยังเล่าเหล่าคณามังกรเมฆ แลเป็นหมู่วิเวกว่ายเวหน ราวกับเป็นเล่นลมบนพยมเมฆ บ้างโค้งสกลเพศผงกหัว ดางเหล่าเล่าก็เล่นตัวผงกหงาย พรรณโต๊ะลายมังกรหย่อม งามสอาดประหลาดล้อมขด

อินทรีย์ เออเหตุผลจะพึงมีมาไฉน หรือซ่อนตัวกลัวภัยพระยาครุฑ
ใครได้เห็นเป็นทิวมุติประหม่าใจ ยังโต๊ะลายมังกรไฟน่าใจหาย ดูเลื่อย
เล่นเผ่นตะกายตะเกียกเกิง ช่างกระไรไฉนเพลิงไม่เผาผลาญ จึงแผลง
ฤทธิเริงรานทยานเผ่น บ้างก็โต๊ะลายสิงห์โตเต้นตามคนอง ดังว่าจะ
อ้าโอษฐพิโรธร้องคำรามรณ แลดูหน้าย่ยี่ย่นแสยะเยื้อง อมวิเชียร
ชูชำเลืองเคืองเขม้น บ้างก็ผาดผันโผนเผ่นตะครุบแก้ว กอดกระหวัด
รัดแล้วทลึ่งโลด เพื่อนลำพองคนองโดดเข้าช่วงชิง ดูดุจเป็นเห็นจริง
ด้วยวาจา ยังเล่าเหล่าคณาโต๊ะต้วนยิ่มหนังสือ เขียนยี่ห้อออือออ่าน
ไม่ออก ส่งภาษามาแต่นอกอย่างไรหนอ เป็นจนใจไม่รู้ข้อที่ความขัน
บ้างก็แกล้งแสร้งเสกสรรแลงามเลี่ยน โต๊ะลายเขียนครบโป๊ยแซ่ เหมือน
หงวเล่นเล่าเยี่ยแซแห่เทวดา บ้างเหยียบเมฆลอยมาก็มีมั่ง บ้างยืนเป็น
คู่ดุจังชังเขม้นท่า บ้างเงยหงายบ่ายหน้าชนดูดาว บ้างยุดมือถือไม้เท้า
ทำท่วงที ชะเอียดุดจุดอัคคีมีแส้พัด สุดแล้วที่เราจะแจงแจ้งจัดชนัดนาม
อีกเขาไม้ลายครามก็ครึกครัน แลดูดั่งพ่างพันพนัสสถาน บ้างเป็นที่
ถ้ำธารตระหง่านง้ำชะโงกเงื้อม บ้างแรระบายลายเลื่อมพิลึกแล ประสาน
ซ้อนครามอ่อนแก่เข้าแกมกัน ยังโต๊ะเขียวไข่กาน้ำก็ชอบกล ดูเขียวชำ
อำพนดังพันเมฆ ตั้งรายเรียงอดิเรกอร่ามงาม อีกสังกโลกลายคราม
ก็ครบถ้วน งามสอาดประหลาดล้วนด้วยลายเหลือ ย้อของน้ำมาแต่
เมืองเหนือไฉนเล่า หรือจีนลักลงสำเภาไปเขียนคราม แล้วกลับส่ง
วงข้ามมาเสียมโหล ถวายองค์พระอิศโรให้แต่งตั้งประกวดกัน ยังโต๊ะ

ลายพุดตานนั้นน่าพิสวง ดูดังดอกพุดตานดงระดาดาษ เป็นพุ่มพุ่ม
กลมกลาดล่อาดตา ล้วนเป็นของบพิตรมหิศราเฉลิมยศ พร้อมเสร็จ
สิบเอ็ดหมดด้วยกันหนอ ผ้าหน้าโต๊ะอ่อนลออวิไลยลักษณ์ แต่ละผืน
ประจงปักราวกับเป็น ประดับด้วยขนนกกระเต็นเป็นตัวลาย บ้างเป็นช่อ
เชิงชายระบายห้อย ผ้าผืนหนึ่งอย่างน้อยก็ร้อยเหรียญ พราหมณ์เอ่ย
ท่านไปแล้วอย่าแวะเวียนหลงเลยวลด ก็จะได้เห็นเช่นเรากำหนดแอบบาด
เหมือนมีในสถานที่นี้แล ”

เมื่อเกิดนิยมหาเครื่องโต๊ะจีนให้เป็นลายเดียวกันอย่างว่ามา พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (พุก ต้นสกุลโชติกะพุกกณะ) จึงทูลขอให้กรมขุนราชสีหวิกรมทรงคิดแบบอย่าง แล้วสั่งเครื่องโต๊ะเข้ามาขายเป็นชุด ๆ เรียกว่า “โต๊ะกิมตึง” (ดูรูปที่ ๑๒) แต่นั้นการตั้งโต๊ะเครื่องบูชาอย่างจีนแกมไทยก็เลยเป็นแบบ และใช้เครื่องถ้วยของจีนเป็นพื้นมาจนทุกวันนี้

ถึงรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเครื่องบูชาอย่างโต๊ะจีน มีงานหลวงเมื่อใด มักโปรด ๆ ให้ตั้งโต๊ะเครื่องบูชาประกวดกันเนือง ๆ (ดูรูปที่ ๑๓) และทรงพระราชดำริตั้งแบบแผนเพิ่มเติมขึ้นอีกหลายอย่าง แจ้งอยู่ในหนังสือ “ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยบ้าน” ซึ่งข้าพเจ้าแต่งไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ โดยพิสดาร จะยกความมากล่าวในที่นี้ แต่ที่พึงใช้ในการตั้งโต๊ะเครื่องบูชากันในบัจจุบันนี้ คือ

๑ โต๊ะเครื่องบูชาอย่างจีน จัดเป็น ๒ อย่าง เรียกว่า “โต๊ะใหญ่” คือตั้งทั้งโต๊ะขวางหลังแลโต๊ะหน้าอย่าง ๑ “โต๊ะโขก” ตั้งแต่โต๊ะหน้าตัวเดียวอย่าง ๑

๒ บรรดาชั้นที่จะจัดชั้นบนโต๊ะนั้นจำต้องให้มีหย่องหรือเท้ารองทุกชั้นไปตามชนิดของชั้นนั้น ยกเสียแต่บางสิ่งคือเชิงเทียนกระถางต้นไม้ หรือตุ๊กกะตาที่มีฐานสำหรับตัวแล้ว ถ้าเป็นตุ๊กกะตาไม่มีฐาน ก็คงต้องมีเท้ารองเหมือนกัน

๓ บรรดาชั้นที่ควรเลี่ยม จำต้องให้เลี่ยมทุกชั้น เว้นไว้แต่สิ่งที่ไม่ต้องเลี่ยม เช่นตุ๊กกะตาหรือลับแลที่มีกรอบไม้แล้วเป็นต้น

๔ บรรดาชั้นที่ตั้งโต๊ะ จะต้องดูขัดเช็ดให้สอาด อย่าให้เบอะเปรอะโสโครกเป็นปฏิกูล ถึงที่หย่องและเท้าไม้ตลอดจนตัวโต๊ะก็ควรจะเช็ดล้างให้สอาด

๕ การจัดชั้นชั้นโต๊ะ ถ้าเป็นโต๊ะมีขวางหลัง จะขาดลับแลและขวดบั๊กดอกไม้ กระบอกธูป กระถางธูปใน กระถางธูปหน้า ขวดหน้า ชามดูกไม้หน้า เชิงเทียน ทั้ง ๗ อย่างนี้แต่อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ถ้าเป็นโต๊ะไม่มีขวางหลัง จะขาดลับแล ขวดบั๊กดอกไม้ กระบอกธูป กระถางธูป ชามดูกไม้ เชิงเทียน ทั้ง ๖ อย่างนี้แต่อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ (ดูรูปที่ ๑๕)

เครื่องบูชาอย่างโต๊ะจีนแกมไทยที่ตั้งในงานการทุกวันนี้ มักใช้แต่โต๊ะหน้าตัวเดียว อย่างเรียกว่า “โต๊ะโขก” และพระภิกษุสงฆ์เป็นเจ้าของเป็นพื้น เพราะงานตั้งโต๊ะเดี่ยวนี้มักเป็นงานตามวัด เช่นรับเสด็จกฐินเป็นต้น โต๊ะที่มาตั้งวัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่องานระดูหนาวคราวแล้ว ก็เป็นโต๊ะโขกอย่างว่ามาทั้งนั้น ถ้าว่าด้วยข้อกำหนดของการตัดสินว่าดีหรือเลว ก็อยู่ในความที่จะกล่าวต่อไปนี้ คือ

๑ ถ้าเครื่องตั้งเป็นของเก่าและของงามประกอบกันถือว่าดีกว่าของใหม่หรือของเก่าแต่ไม่งาม เช่นเขียนลายเลอะเทอะเป็นต้น อีกประการหนึ่งให้ตั้งชั้นประเภทเดียวกันหรือลายเดียวกันทั้งโต๊ะ จะตั้งลายต่างกันเรียกว่า “จับฉ่าย” ก็ได้ แต่เช่นนั้นต้องต่างกันให้หมดทั้งโต๊ะ ผ่อนให้ซ้ำได้เพียงลายละ ๒ ชั้น

๒ เครื่องตั้งต้องไม่ขาดดอกไม้รูปเทียน และต้องไม่ขาด “ชั้นหลักโต๊ะ” กับทั้งต้องเลี่ยม ต้องมักและหย่องรอง ตามพระราชนิยมในรัชชกาลที่ ๕

๓ กระบวนแต่งถ้าตั้งกี่หนุนให้เห็นชั้นที่ตั้งเป็นลดหลั่น ไว้ช่องไฟให้เห็นถนัดไม่บังกัน และเครื่องที่จัดในนั้น คือดอกไม้เป็นต้น จัดให้งามตาน่าชม และจัดให้สมกับภาชนะ คือห้ามมิให้ใช้กระบอกบั๊กดอกไม้เป็นต้น จึ่งนับว่าจัดดี

ในการจัดตั้งเครื่องบูชาอย่างโต๊ะจีน มีกำหนดดังกล่าวมา

รูปที่ ๑

เครื่องนมัสการทองทิศของหลวง

รูปที่ ๒

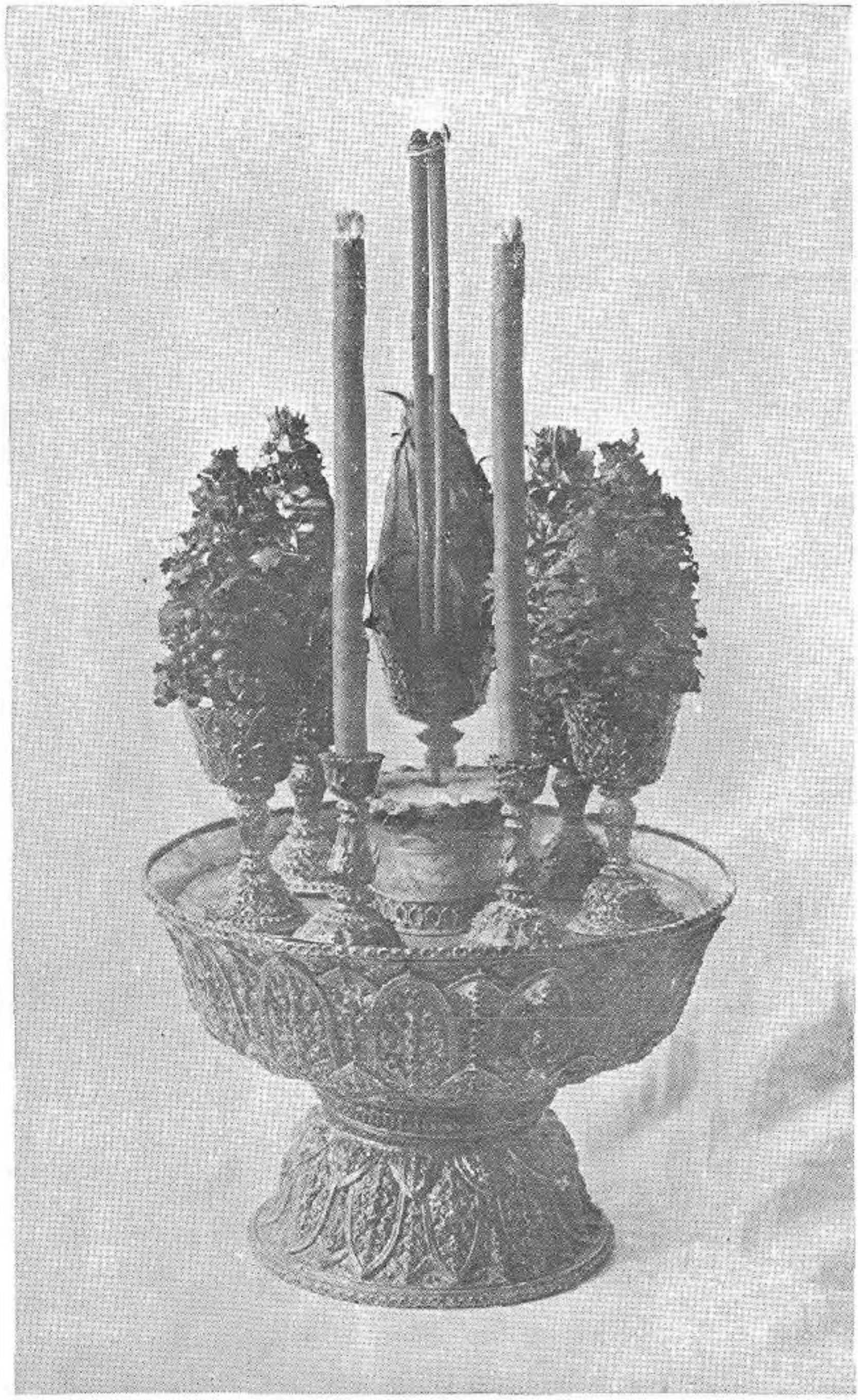

เครื่องทองห้าของหลวง

รูปที่ ๓

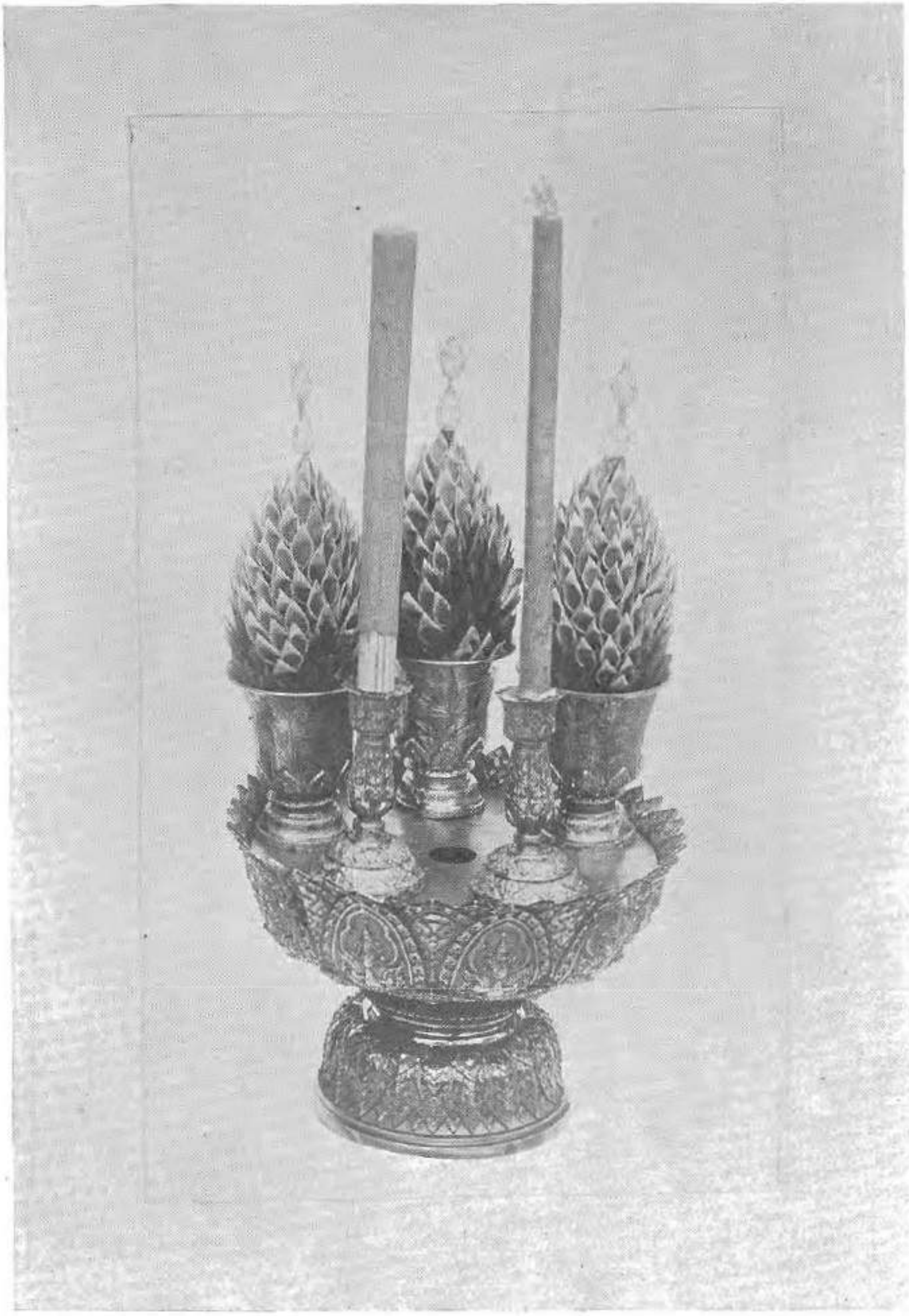

เครื่องทองน้อย

รูปที่ ๔

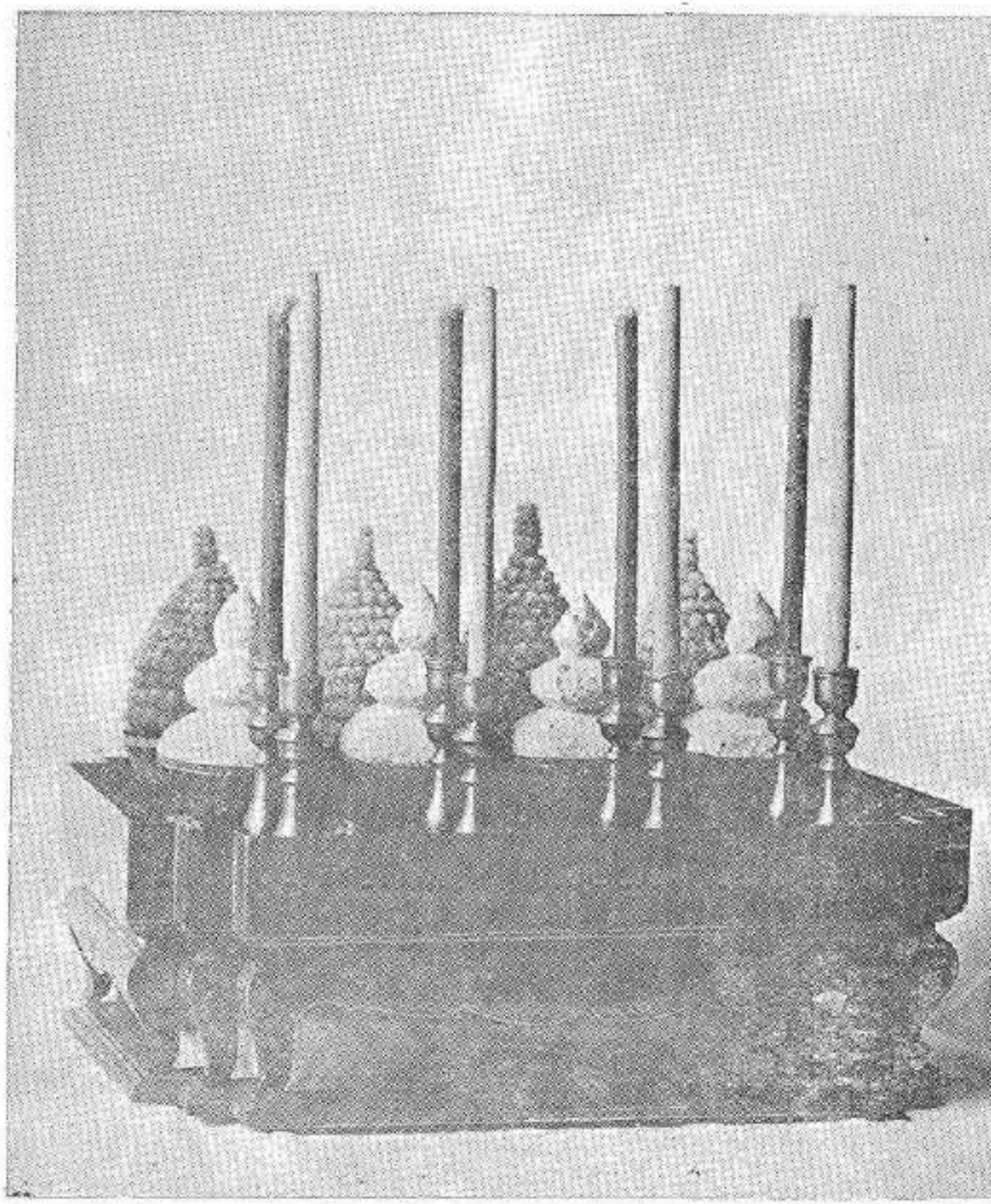

กระบะเครื่องนมัสการ กระบะถมของหลวง

รูปที่ ๕

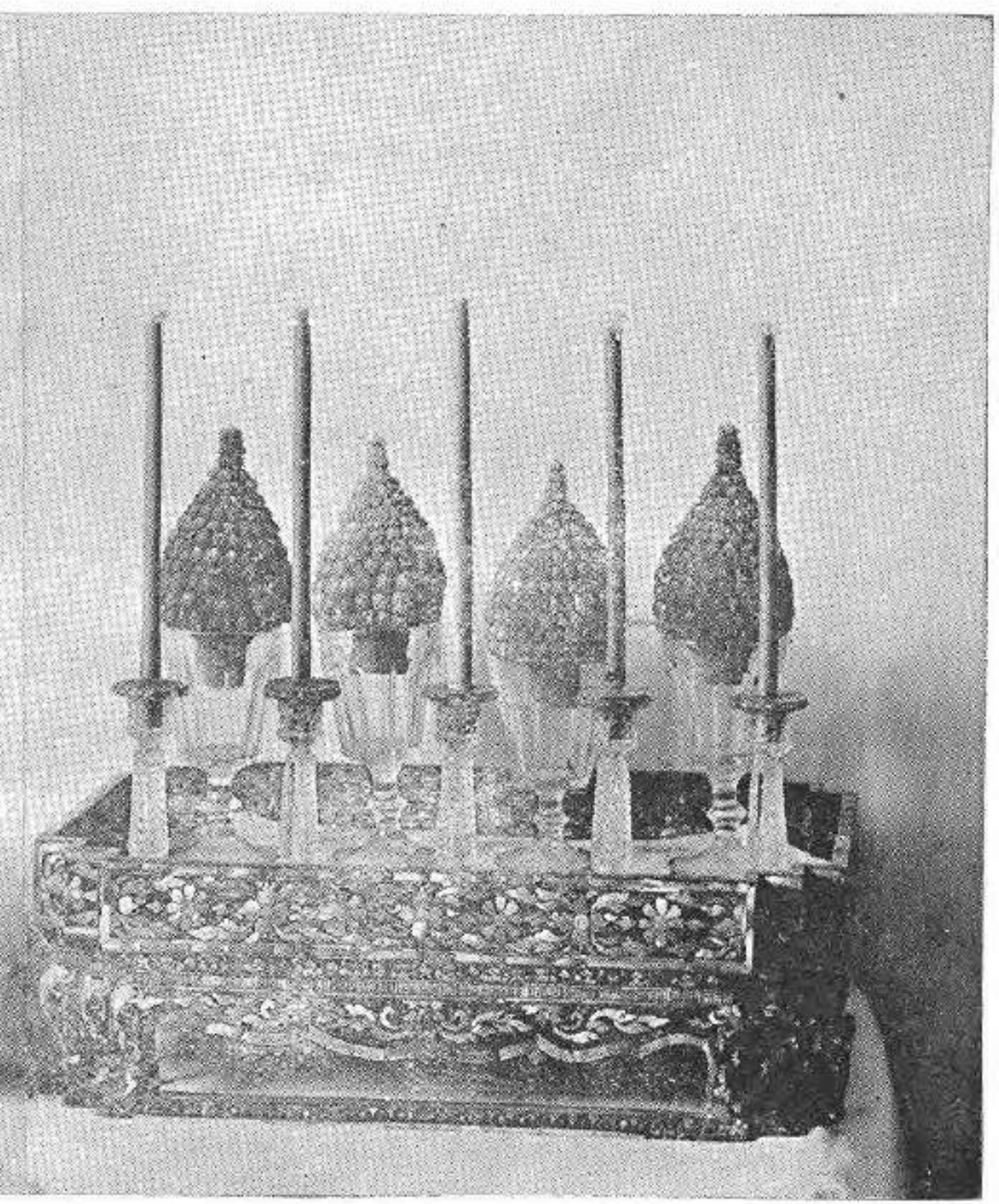

กระบะเครื่องห้า

รูปที่ ๗

กระบะเครื่องบูชาไม่มีเชิง

รูปที่ ๖

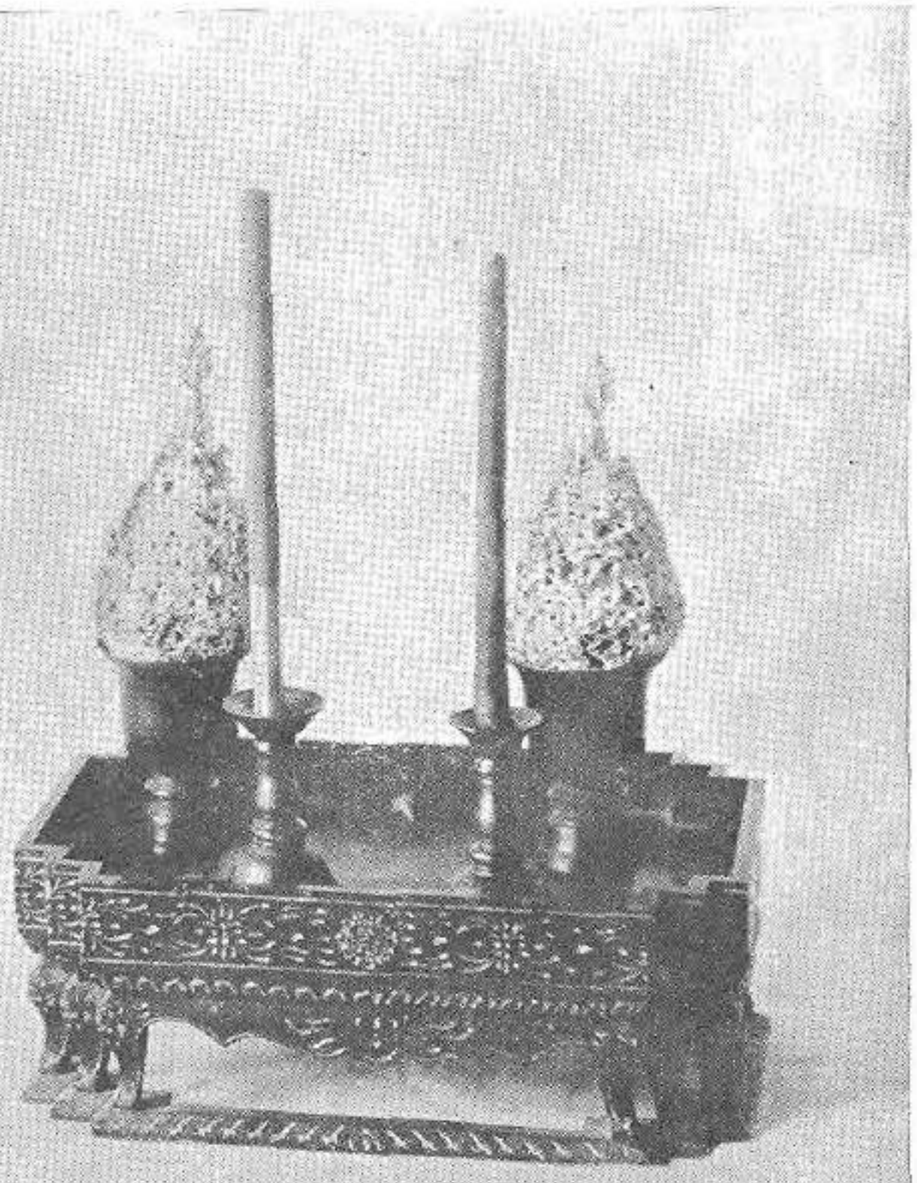

เครื่องบูชาวิบัสสนา

รูปที่ ๙

ขวดจีนเขียนลายฮ่อ

รูปที่ ๙

ลายฮ่อ เขียนผนังพระอุโบสถวัดราชโอรส

ม้าหมู่ใหญ่ในพระอุโบสถ วัดพระเชตุพน

รูปที่ ๑๑

โต๊ะเครื่องบูชาตามแบบจีน

รูปที่ ๑๒

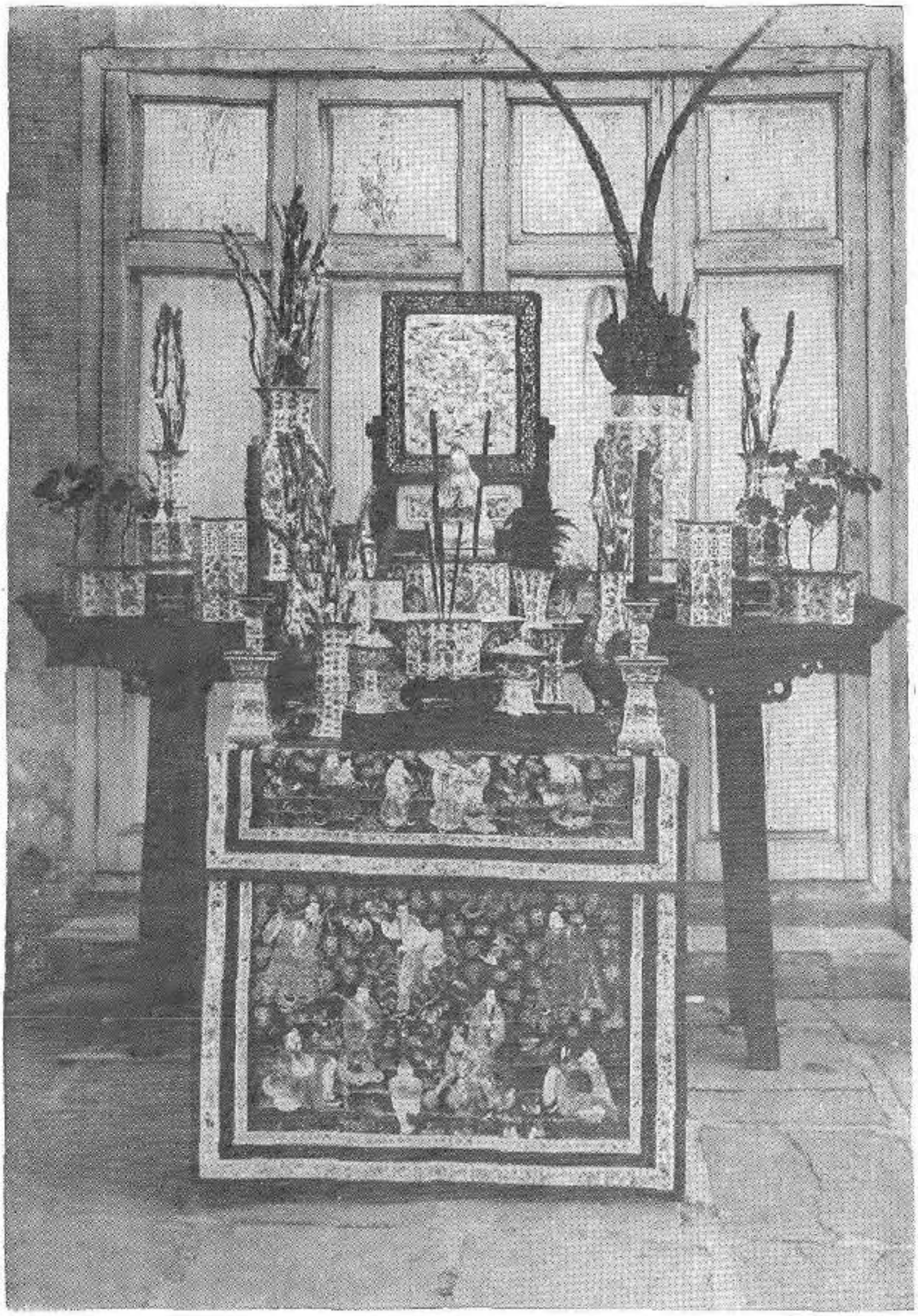

โต๊ะกิมตึ๋ง

โต๊ะเครื่องบูชาอย่างใหญ่ แบบหลวง ในรัชชกาลที่ ๕

รูปที่ ๑๔

ชั้นที่ต้องมีเป็นหลักโต๊ะ